

Надійшла до редколегії 14.03.2001р.

*О.А. Хоральський,
ад'юнкт каф. кримінального процесу
Нац. ун-ту внутр. справ*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ ЗАСУДЖЕНИХ В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

Правопорушення в пенітенціарних установах є складовим елементом злочинності в державі. Для неї характерними є ті ж тенденції, що і для загальної злочинності. Проте, поряд із загальними закономірностями, правопорушення в пенітенціарних установах мають свої особливості і являють, у визначеному відношенні, більш високу суспільну небезпеку. До специфічних ознак правопорушень у місцях позбавлення волі відносяться: вчинення правопорушень, характерних тільки для місць позбавлення волі (наприклад: поставлення в зону, що охороняється, заборонених предметів; втеча із місць позбавлення волі і т.ін.); особлива стійкість антигромадської установки злочинців (наприклад: факти переводу засуджених, що утримуються в приміщеннях камерного типу, за скоєні грубі правопорушення, у штрафній ізолятор).

Практично повсюдно просліджується тенденція її підтримка відбуваючих кримінальне покарання «лідерів» та «авторитетів» злочинного світу та членів організованих злочинних груп із боку осіб, що знаходяться на свободі. У останні роки посилюється тиск на співробітників пенітенціарних установ і засуджених, які твердо стали на шлях виправлення, з боку лідерів злочинного середовища. Зберігається агресивність засуджених по відношенню один до одного. За період із 1999 по 2000 р. в пенітенціарних установах України було скоєно більш як 400 злочинів, із них: навмислих убивств – 9; тяжких тілесних ушкоджень – 16; нанесення навмислих ушкоджень середньої тяжкості – 11; інших злочинів проти особистості – 10; злісних непокор законним вимогам представникам адміністрації – 287; погроз життю та здоров'ю засуджених і представників адміністрації – 37; хуліганських проявів – 8; незаконного носіння зброї – 43 випадки.

За вказаний проміжок часу в пенітенціарних установах України було зареєстровано близько 43 тисяч правопорушень, які скоєні злісними порушниками режиму відбування покарання. Всього порушень дисципліни в установах виконання покарань в Україні нараховується понад 167 тисяч [1]. Крім того, напруженість обстановки в пенітенціарних установах багато в чому наростає в результаті нерозв'язаності питань комунально-побутового забезпечення і медичного обслуговування засуджених. Як свідчать матеріали Державного департаменту України з питань виконання покарань, у місцях позбавлення волі через недостатнє фінансування

кримінально-виконавчої системи значно погіршується фізіологічне і психічне здоров'я засуджених. Кількість хворих туберкульозом в 1999 році перевищила 13,6 тисяч осіб. Смертність серед засуджених зросла на 48,8 % (порівняно з 1998 роком, у якому померло 1901 осіб, а в 1999 році цей показник перевищив 2700 засуджених) [2].

У таких умовах одним із основних завдань пенітенціарних установ є забезпечення безпеки засуджених, що являє собою найважливіший напрямок реформи кримінально-виконавчої системи, здійснюваної в Україні на принципах законності, гуманізму, розширення демократичних засад у діяльності установ виконання покарань.

У кримінально-виконавчій теорії і практиці карним покаранням вважається засіб державного примусу, передбачений карним законом, що застосовується за вироком суду щодо осіб, які скоїли злочин, котрий тягне за собою обмеження прав засудженого і виражає оцінку особистості злочинця і його діяння [3, с.220]. Карне покарання має на меті виправлення і перевиховання засуджених у дусі чесного відношення до праці, точного виконання законів, а також попередження вчинення нових злочинів як засудженими, так і іншими особами [4, с.22].

Позбавлення волі належить до числа карних покарань, пов'язаних із виправно-трудовим впливом. Позбавлення волі – це примусова ізоляція засудженого від суспільства на термін, зазначений у вироку суду, у спеціально призначеному закладі з утриманням під наглядом і охороною. Інакше кажучи, його виконання супроводжується застосуванням до засудженого засобів виправно-трудового характеру [5, с.13]. Із погляду внутрішньої безпеки суспільства і держави, покарання – це санкція, що виникає як наслідок допущеного індивідом або соціальною групою правопорушення, яке впливає на безпеку суспільства і направлене на заподіяння різноманітного роду шкоди суспільству і його структурним елементам [6, с.15]. У своєму історичному становленні покарання за злочин спочатку виступало як акт помсти за вчинене зло, акт застрашливого впливу на інших членів суспільства для попередження вчинення ними нових злочинів [7]. Вкрай небезпечних злочинців ізолювали в місцях позбавлення волі, які покликані виконувати названі цілі.

У сучасних умовах стратегічне завдання пенітенціарних установ полягає в тому, щоб ізолювати злочинця від умов його криміналізації, насамперед, його злочинних зв'язків і сформувати у нього установку на правомірну поведінку [8]. Тим самим забезпечується внутрішня безпека суспільства, держави, усіх їхніх складових частин і елементів, у тому числі і конкретних пенітенціарних установ, їхнього персоналу, засуджених, інших громадських і державних інститутів.

Проблема безпеки кримінально-виконавчої системи – одна з найважливіших складових частин кримінально-виконавчої теорії і практики. Вона, з урахуванням її різноманітних внутрішніх зв'язків, на наш погляд, повинна лежати в основі реформи кримінально-виконавчої системи, що здійснюється в Україні. Така позиція пояснюється тим, що в кінцевому рахунку вирішення проблеми безпеки суспільства і держави, криміналь-

но-виконавчої системи в цілому, є неодмінною умовою їхнього нормального функціонування і, як наслідок, дозволить забезпечити гарантовані державою права і законні інтереси громадян, засуджених осіб і персоналу пенітенціарних установ, їхній захист від негативного впливу злочинного середовища і окремих злочинців.

Безпека кримінально-виконавчої системи займає важливе і специфічне місце в сутності правопорядку. Вона має охоронну спрямованість, яка полягає в тому, щоб забезпечити нормальну життєдіяльність персоналу пенітенціарних установ, захистити інтереси і права засуджених, а так само осіб, причетних до діяльності і функціонування місць позбавлення волі, а в кінцевому рахунку – безпеку суспільства і держави, людини і громадянина.

Таким чином, об'єктом діяльності по забезпеченню безпеки кримінально-виконавчої системи є не суспільство взагалі, а індивіди визначеної категорії: злочинці, що відбувають карні покарання усіх видів, а так само окремі особи і колективи, що здійснюють виконання карних покарань, точніше, їхня поведінка і результати, наприклад, злочинної діяльності або неналежного виконання посадових обов'язків.

У цьому зв'язку не можна не погодитися з думкою вчених [9] про те, що до об'єктів безпеки пенітенціарної системи можна віднести:

- особистість засудженого, його права й обов'язки, зокрема, по забезпеченню безпеки;
- спільності і групи засуджених, особливості їхніх ціннісних орієнтацій, тюремних законів і звичаїв, стратифікацію в середовищі засуджених із погляду безпеки кримінально-виконавчої системи;
- колективи й особистість співробітників пенітенціарних установ, що виконують карні покарання, з погляду здійснення організаційно-правової діяльності, спрямованої на безпеку системи;
- організаційно-правову обґрунтованість основних заходів, що враховують різний рівень (ступінь) безпеки;
- кримінологічну експертизу норм кримінально-виконавчого законодавства і їхню відповідність завданням безпеки кримінально-виконавчої системи.

Таким чином, признаючи засудженому покарання у вигляді позбавлення волі, держава, керуючись відповідними положеннями міжнародного права і внутрішньодержавного законодавства, передбачає право засудженого на безпеку. Конкретизуючи і забезпечуючи конституційне право особистості на недоторканність, безпека засуджених носить таким чином, державно-правовий характер.

Виходячи з вищевикладеного, одне із основних завдань пенітенціарних установ полягає в тому, щоб забезпечити безпеку засуджених протягом усього терміну відбування карного покарання і його перебування в пенітенціарному закладі. Причому, суспільство і держава зацікавлені не тільки в забезпеченні цілісності життя і здоров'я кожного засудженого; суспільний інтерес припускає, так само, захист особистості засудженого від негативного впливу злочинного середовища; створення в пенітенціарній установі

умов, що сприяють прагненню засудженого порвати зі злочинним минулим, які стимулюють його правослухняну поведінку і виправлення [10, с.13].

Для того, щоб визначити специфіку безпеки засуджених в умовах позбавлення волі, варто дослідити соціально-правове її призначення, системні зв'язки й інші ознаки безпеки особистості. Категорія «суспільна безпека», що в юридичній літературі обгрунтовано розглядається широке комплексне явище, об'єднує всі інші види безпеки (державну, інформаційну, особисту, політичну і т.ін.). Особливість суспільної безпеки, із позицій безпеки особистості, полягає в тому, що метою відношень забезпечення суспільної безпеки є запобігання, усунення і нейтралізація небезпек, що загрожують людині. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що суспільна безпека, як одна з форм існування суспільства, є обов'язковою умовою безпеки особистості.

Виходячи з цього, слід відзначити, що сутність безпеки засуджених є самостійною категорією, але багато в чому залежною від поняття «безпека особистості». Їхній взаємозв'язок полягає в тому, що вони у визначеному обсязі збігаються за рахунок тих життєво важливих інтересів і благ особистості, цілість і захист яких досягаються в процесі забезпечення безпеки. Специфіка безпеки засуджених визначається як безпосередньо умовами позбавлення волі, так і особливостями правового статусу засудженого до позбавлення волі.

Прийнято вважати, що призначення категорії «безпека засуджених» обумовлюється соціальною роллю безпеки особистості в цілому і місцем, яке вона займає в механізмі правового регулювання. Так, у спеціально-юридичному плані, безпека засуджених виступає в якості елементу механізму правового регулювання і є комплексною гарантією, що забезпечує реалізацію прав і законних інтересів засуджених. У цьому відношенні безпека засуджених виконує функцію забезпечення захищеності від порушень правового статусу (загального і спеціального) засуджених до позбавлення волі; є гарантією захисту їхнього життя, здоров'я, інших життєво важливих інтересів від різноманітного роду небезпек в умовах позбавлення волі.

У результаті дослідження теорії особистої безпеки, а також на основі критичного аналізу наявних наукових визначень безпеки засуджених, можна сформулювати доктринальне визначення аналізованого поняття. Таким чином, під безпекою засуджених пропонується розуміти передбачений міжнародними правовими актами і затверджений законодавством України захист життя, здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки життєво важливих інтересів засуджених від можливих зазіхань на них у процесі відбування ними карного покарання.

Список літератури: 1. Довідка Державного департаменту України з питань виконання покарань станом на грудень 1999-2000 рр. 2. Довідка Державного департаменту України з питань виконання покарань станом на грудень 1998-1999р. 3. Юридический справочник для населения. М., 1973. 4. Кримінальний кодекс України // ВВР УРСР. 1961. № 2. 5. Абдрахманова Е.Р. Уголовно-правовое обеспечение реализации лишения свободы: Автореф. дис. канд. юрид.

наук: М. 1996. 6. Казак Б.Б. Уголовно-исполнительная система в механизме обеспечения внутренней безопасности общества: Монография. Рязань. 2000. 7. Иншаков С.М. Зарубежная криминология. М., 1997. 8. Чорный В.И. Безопасность осужденных в условиях лишения свободы. Автореферат дис... канд. Юрид. наук. Рязань, 1996. 9. Соблюдение прав осужденных и консультационная помощь администрации в Российских пенитенциарных учреждениях/ Российско-британская конференция // Тюремная библиотека. М., 2000. Вып. 5.

Надійшла до редколегії 14.03.2001р.

*С.В.Шестаков,
ад'юнкт каф. адмін. права і адмін. діяльності ОВС
Нац. ун-ту внутр. справ*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ: СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА

В наш час в Україні здійснюються численні заходи щодо організації держави і суспільства на демократичних засадах. Права і свободи людини та їх гарантії в ст. 3 Конституції України [1] визнаються визначальними щодо змісту та спрямованості діяльності держави. У зв'язку з цим фактично всі її функції безпосередньо або опосередковано спрямовані на зміцнення і удосконалення як загальносоціальних, так і спеціально-юридичних гарантій прав людини та громадянина.

Важливу роль в цій діяльності відіграють правоохоронні органи, серед яких особливе місце займає міліція, як державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань (ст. 1 Закону «Про міліцію» [2]). Зазначені завдання та функції розподіляються серед численних підрозділів міліції і далі – серед її працівників. Тобто правоохоронна діяльність міліції складається із безпосередньої діяльності конкретних працівників, в якій реалізуються надані їм права та обов'язки. Значна частина цих прав та обов'язків регулюється нормами адміністративного права. У зв'язку з цим виникає потреба чіткого визначення і нормативного закріплення адміністративно-правового статусу працівника міліції.

В адміністративно-правовій літературі дослідженню правового статусу державних службовців приділяється достатня увага. Оскільки, працівник міліції – це один з різновидів державних службовців, для визначення сутності його адміністративно-правового статусу доцільно звернутися до родового поняття, яким щодо нього є адміністративно-правовий статус державного службовця.

Положення особи, яке вона займає в суспільстві, тобто її соціальний статус, характеризується соціальними ролями або якостями, в яких вона виступає у суспільних відносинах. Юридично закріплене положення особи у суспільстві охоплюється поняттям правовий статус, який включає її загальний правовий статус, спеціальні (галузеві, підгалузеві тощо),